

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНІХ ФОРМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Статтю присвячено обґрунтуванню значущості інтеграції в освітньому процесі початкової ланки освіти. Розглядаються окремі аспекти підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм навчання в професійній діяльності. Здійснено рефлексію наукових джерел із зазначеної проблеми.

У межах публікації проаналізовано словникові тлумачення понять “підготовка”, “готовність”, “інтеграція”, а також наявні дефініції зазначених термінів у науковому доробку вітчизняних і зарубіжних учених. Розкрито сутність формування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм освітнього процесу (складне, цілісне особистісне утворення, що становить єдність мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного компонентів, професійних якостей і здібностей, наявність і ступінь сформованості яких забезпечують результативність освітнього процесу).

Доведено, що процес підготовки майбутніх учителів початкової школи у ЗВО до проведення інтегрованих уроків має враховувати соціальне замовлення суспільства щодо підготовки фахівців, базуватися на наукових підходах, сприяти формуванню позитивної мотивації студентів щодо застосування інтегрованих форм навчання в початковій школі, набуттю відповідних знань і вмінь, формувати готовність до цієї діяльності та прагнення до подальшого саморозвитку та самореалізації.

Здійснено узагальнення наявних у сучасному психолого-педагогічному дискурсі поглядів щодо визначення компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності та на їх основі визначено структурні компоненти готовності до застосування інтегрованих форм навчання (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний).

Ключові слова: інтегроване навчання, готовність, професійна підготовка, майбутні вчителі початкової школи, молодші школярі.

В умовах кардинальних змін української школи одним із пріоритетних напрямів розвитку вищої педагогічної освіти постає підготовка кваліфікованих учителів початкової ланки, здатних забезпечувати гармонійний всебічний розвиток своїх учнів, формувати в них ключові та предметні компетентності, закладаючи тим самим міцну основу для подальшої освіти, розвитку й виховання.

Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації навчання в цьому процесі відіграє важливу роль, адже їх застосування не лише сприяє активізації навчальної діяльності, а й уможлиблює всебічний розгляд явищ і понять, сприяє інтенсифікації інформаційного та емоційного сприймання школярами навчального матеріалу, а отже, задовольняє потребу й здатність молодших школярів до цілісного пізнання дійсності. До того ж введення інтегрованих форм навчання дає змогу також ущільнювати освітній процес, підвищувати узагальненість засвоєних дітьми знань і вмінь, що сприяє розвитку логічності й гнучкості мислення особистості, формуванню її системного світогляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує складність і багатовекторність проблеми дослідження професійної підготовки й формування готовності до професійної діяльності. Обґрунтуванню теоретичних засад професійної підготовки майбутніх учителів присвячено наукові розвідки В. Гриньової, В. Євдокимова, І. Зязюна, В. Лозової, О. Мороз, В. Семиченко, А. Троцько, І. Прокопенко.

Висвітлення основ педагогічної інтеграції знаходимо в науковому доробку вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: В. Безрукової, М. Берулави, Т. Дмитренко, В. Доманського, І. Климової, І. Колеснікової, М. Прокоф'євої, І. Ревенко.

Зазначимо, що окремі науковці здійснили низку дослідних розвідок у напрямі розроблення інтегрованого змісту професійної педагогічної освіти та шляхів його засвоєння (О. Гилязова, В. Горшкова, О. Мариновська, Ю. Колесніченко, О. Абдуліна, Ю. Сьомін, С. Гончаренко, Ю. Тюнніков).

Проте ґрунтовні розвідки вказують на незначний відсоток наукових напрацювань, присвячених проблемі підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу.

Мета статті полягає у визначенні сутності підготовки й характеристиці структурних компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації навчання.

Особливе місце в суспільстві посідає педагогічна освіта, найважливішим завданням якої стає забезпечення неперервності, ступінчастості, гнучкості в підготовці спеціалістів широкого профілю. Швидке оновлення знань, інтеграція та трансформація наукових дисциплін принципово вплинули на функції вищої освіти та вимоги до фахового рівня його випускників. Тож реалізація цілісної системи підготовки педагогічних кадрів, яка повинна забезпечити їхні соціальні потреби, піднесення престижу вчительської праці в складних ринково-економічних умовах, вимагає суттєвих змін в організації всіх складників освітнього процесу сучасних вищих навчальних закладів.

Усе це зумовлює неминучість змін у системі підготовки конкурентоспроможних фахівців у ЗВО, здатних до інноваційної педагогічної діяльності на рівні світових стандартів.

Отже, у межах публікації вважаємо доречним здійснити аналіз наявних дефініцій термінів “готовність”, “підготовка”, “професійна підготовка”, “інтеграція” та на їх основі запропонувати авторське визначення поняття “готовність майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм навчання”.

Аналіз наукових педагогічних джерел дає змогу засвідчити багатовекторність поняття “готовність”: категорія теорії діяльності, тобто певний стан особистості, підготовленої до діяльності (О. Бондарчук, О. Ростунов); результат процесу професійної підготовки фахівця у ЗВО (Ю. Поваренков, Н. Пов'якель); активний стан особистості в діяльності (П. Шавір); характер свідомості майбутнього фахівця в ситуації відповідальних професійних дій або підготовки до них (В. Семиченко, З. Решитова); цілісне поєднання всіх сторін особистості: пізнавальної, емоційної, мотиваційної (Н. Антонова, А. Деркач); суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною й підготовленою до певного виду діяльності (Л. Суботіна, О. Хрущ-Ріпська); мета і результат професійної підготовки (О. Душлійчук) [1].

Зазначимо, що дослідники О. Абдуліна та А. Серих уважають поняття “підготовка” й “готовність” взаємопов'язаними та взаємозумовленими. Водночас Н. Руденко в дисертації зазначає, що ці поняття диференціюються.

Поняття “професійна підготовка” розглядається в контексті декількох значень, а іноді й узагалі отожднюється із професійною готовністю. Остання є не лише результатом, а й метою професійної підготовки, початковою й основною умовою ефективної реалізації можливостей кожної особистості. Отже, таке розмежування вказує на діалектичний характер готовності як якості та стану, а також динамічного процесу й дає змогу більш чітко аналізувати й тлумачити поняття професійної підготовки.

У словнику з професійної освіти знаходимо обґрунтування терміна “інтеграція” (від лат. *integration* – поповнення, відновлення) – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин. Водночас “інтеграція навчання” трактується як відбір та об'єднання навчального матеріалу з декількох дисциплін для цілісного і різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція) [5, с. 129].

Інтеграція – це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що забезпечують встановлення, ускладнення й посилення суттєвих зв'язків між ними. Результатом інтеграції є сформований цілісний інтегрований об'єкт (система) з якісно новими властивостями, у структурі якого збережено окремі характерні вихідні елементи.

Інтеграція в системі освіти виступає фактором розвитку освітньої системи, процесом і результатом взаємодії структурних елементів змісту освіти, що призводить до зростання системності знань в учнів. Суттєво й те, що інтегроване навчання ґрунтується на комплексному підході. Отже, інтеграція – це процес адаптації та об'єднання різнорідних елементів в єдине ціле за умови їхньої цільової та функціональної однорідності, а інтегроване навчання розглядаємо крізь призму цілісної картини світу, що не піддається поділу на окремі предмети.

Цінними для нас є погляди М. Пушкарської, яка розглядає інтегрований урок як спеціально організовану форму організації навчального процесу, мета якої може бути досягнута лише під час об'єднання знань із декількох навчальних предметів, спрямованих на розгляд і розв'язання будь-якої прикладної проблеми, що дає змогу домогтися цілісного, синтезованого сприйняття учнями досліджуваного явища [4].

Конструктивне осмислення зазначеної проблеми потребує опертя на висловлювання відомої української педагогині О. Савченко, яка наголошувала на тому, що провідною метою введення інтегрованих уроків у тканину освітнього процесу в початковій школі є забезпечення передумов для всебічного розгляду певного об'єкта, поняття або явища, формування системного мислення, збудження уваги, формування позитивного емоційного ставлення до пізнання, творчих пізнавальних здібностей учнів, цілісного світогляду. У науковому доробку дослідниці знаходимо чітке обґрунтування відмінності інтегрованих уроків від використання міжпредметних зв'язків на уроках. Особливість інтегрованого уроку вчена вбачає в поєднанні блоків знань із різних навчальних предметів, що підпорядковані одній темі.

Ми погоджуємося з поглядами вчених О. Іонової та Н. Сінопальнікової, які *інтегровані форми організації навчання* розглядають як чітку організацію навчальної діяльності з оволодіння інтегрованим змістом освіти. До переліку інтегрованих форм організації навчання в початковій школі дослідники відносять: інтегрований урок (виклад навчальних тем, схожих за змістом, логічно взаємопов'язаних, об'єднаних провідною ідеєю, реалізація якої забезпечує цілісність уроку, підвищення його пізнавальної цінності); інтегровані дні (проведення серії уроків протягом навчального дня з урахуванням загальних навчально-пізнавальних цілей і завдань); проєктну роботу (групове та індивідуальне розв'язання учнями комплексних педагогічних завдань, що передбачає поєднання знань й умінь із різних шкільних дисциплін) [3, с. 36].

Отже, характеризуючи ключові поняття цього дослідження: “підготовка”, “готовність”, “професійна підготовка”, “інтеграція”, логічно перейти до застосування та осмислення сутності базового поняття – “готовність майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм навчання”.

Ефективність процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти до застосування інтегрованих форм навчання, без сумніву, значною мірою залежить від опанування в процесі навчання знаннями, вміннями, навичками та на їх основі сформованого досвіду застосування інтегрованих форм орга-

нізації навчання. Тому процес підготовки майбутніх учителів початкової школи у ЗВО до проведення інтегрованих уроків має враховувати соціальне замовлення суспільства щодо підготовки фахівців, базуватися на наукових підходах, сприяти формуванню позитивної мотивації в контексті застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі, набуття відповідних фахових знань і вмінь, формувати прагнення до подальшого саморозвитку та самореалізації.

У межах публікації *готовність майбутнього вчителя початкової школи до застосування інтегрованих форм освітнього процесу* розглядаємо як складне, цілісне особистісне утворення, що становить єдність мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного компонентів, професійних якостей і здібностей, наявність і ступінь сформованості яких забезпечують результативність освітнього процесу.

Набуття стану готовності передбачає наявність не тільки певної професійної підготовки в майбутнього вчителя, а й психологічної здатності реалізовувати наявні вміння в майбутній професійній діяльності. Поєднання високої професійної підготовки та психологічної готовності вважаємо передумовою досягнення високих результатів в організації освітнього процесу в початковій школі із застосуванням інтегрованих форм навчання.

У контексті розгляду структури готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм навчання вважаємо доречним звернути увагу на праці дослідників М. Дьяченко та Л. Кандибовича. У змісті структури готовності вони виділяють такі взаємопов'язані між собою компоненти: мотиваційний – виражається в наявності потреби успішно виконувати поставлене завдання, інтересі до об'єкта діяльності, способах її здійснення, прагненні до успіху; орієнтаційний – передбачає знання та уявлення про особливості та умови діяльності; операціональний – передбачає володіння способами та прийомами діяльності, вміннями та навичками; вольовий – характеризує внутрішню потребу в управлінні діями; оцінний – передбачає самооцінку своєї підготовленості та відповідності процесу розв'язання професійних завдань встановленим зразкам.

Розглядаючи компоненти готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм навчання, звертаємо увагу на погляди Н. Іпполітової. У структурі готовності майбутнього вчителя до професійної педагогічної діяльності дослідниця виділяє три взаємопов'язаних компоненти: особистісний (морально-педагогічна готовність учителя до професійної діяльності, що зображає ступінь сформованості ціннісних орієнтацій, інтересу до професії); когнітивний (інформованість про сутність і зміст педагогічної діяльності, рівень загальнопедагогічних, методичних, спеціально-предметних знань, необхідних для ефектively професійно-педагогічної діяльності); практикологічний (професійні вміння й навички, що забезпечують реалізацію функцій педагогічної діяльності) [2].

Аналіз структурних компонентів готовності, пропонує різними вченими, дає змогу дійти висновку, що єдиного підходу з цього питання немає. Тому на основі зазначеного вище у структурі готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм освітнього процесу виділяємо чотири взаємопов'язаних компоненти: *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний*.

Мотиваційний компонент характеризується ціннісними орієнтаціями, потребами, інтересами, мотивами, цілями, переконаннями, що забезпечують обізнаність і позитивне ставлення майбутніх учителів до формування цілісних уявлень учнів про навколишній світ, і передбачає активність та інтерес до оволодіння теорією та практикою застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в початковій школі, бажання досягати ефективного результату; прагнення до творчого пошуку.

Когнітивний компонент передбачає наявність специфічних знань майбутнього вчителя початкової школи, що є передумовою ефективності процесу застосування інтегрованих форм навчання в професійній діяльності. Реалізація зазначеного складника передбачає опанування студентами в процесі фахової підготовки в ЗВО психолого-педагогічними й предметно-методичними знаннями та уявленнями про сучасні інтеграційні тенденції та процеси в початковій освіті; набуття здатності диференціювати поняття “інтеграція”, “педагогічна інтеграція”, “інтегровані організаційні форми”; формування здатності визначати алгоритми інтеграції змісту початкової освіти й форми його засвоєння, базові поняття та надпредметні (ключові), міжпредметні, предметні компетентності, що забезпечує початкова освіта, види інтегрованих форм організації навчання молодших школярів, способи їх упровадження, функції й результати навчання на інтегрованій основі.

Діяльнісний компонент передбачає комплекс специфічних умінь, навичок і досвіду майбутніх учителів, необхідних для успішного використання інтегрованих форм організації навчання, що сприяють прагненню до професійного самовдосконалення фахівця.

Рефлексивний компонент поєднує в собі здатність до критичного аналізу й оцінювання педагогічної ефективності інтегрованих форм освітнього процесу; аналіз якості реалізації дидактичних функцій інтеграції, власної обізнаності із сучасними інтеграційними тенденціями в початковій освіті та педагогічним досвідом їх застосування в навчальному освітньому процесі.

Підсумовуючи, структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм навчання в професійній діяльності визначаємо як сукупність мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів, що сприяють формуванню готовності студентів до активного застосування інтегрованих форм навчання в початковій школі.

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованих форм навчання повинна відповідати новим соціальним запитам суспільства. Структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до реалізації зазначеного феномену в професійній діяльності визначаємо як сукупність мотиваційного; когнітивного; діяльнісного та рефлексивного компонентів.

Зазначена проблема в сучасних умовах є актуальною й потребує більш глибокого наукового осмислення шляхів її розв'язання. Подальшу перспективу вбачаємо в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованих організаційних форм навчання.

Використана література:

1. Бірюк Л. Я., Ремньова Н. Ю. Готовність учителя початкової школи до застосування технології розвитку критичного мислення: сутність і структура. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* № 74. Київ, 2020. С. 5–9.
2. Ипполитова Н. В. Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза : личностный аспект : монография. Шадринск : Исет, 2006. 236 с.
3. Іонова О. М., Сінопальнікова Н. М. Теоретичні питання підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу початкової школи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія". Педагогічні науки.* № 2 (6). 2013. С. 35–39.
4. Пушкарьова Т. О. Програма інтегрованого курсу "Навколишній світ". *Початкова школа.* 2001. № 8. С. 31–36.
5. Гончаренко С. У. та ін. Професійна освіта: Словник : навч. посібник / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 280 с.

References:

1. Biriuk L. Ya., Remnova N. Yu. (2020) Hotovnist uchytelia pochatkovoї shkoly do zastosuvannia tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia: sutnist i struktura [Readiness of an elementary school teacher to apply the technology of critical thinking development: essence and structure]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho univertsytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvu* № 74. Kyiv. 2020. S. 5-9 [in Ukrainian].
2. Ippolitova N. V. (2006). Sistema professionalnoy podgotovki studentov pedagogicheskogo vuza: lichnostnyi aspect [The system of professional training of students of a pedagogical university: personal aspect] monografiya. Shadrinsk: Iset, 236 s. [in Russian].
3. Ionova O. M., Sinopalnikova N. M. (2013) Teoretychni pytannia pidhotovky maibutnikh uchyteliv do zastosuvannia intehrovanykh form orhanizatsii navchalnoho protsesu pochatkovoї shkoly [Theoretical issues of preparation of future teachers for the application of integrated forms of organization of the educational process of primary school]. *Visnyk Dnipropetrovskoho univertsytetu imeni Alfreda Nobelii. Seriiia "Pedahohika i psykholohiia". Pedahohichni nauky.* № 2 (6). 2013. S. 35-39 [in Ukrainian].
4. Pushkarova T. (2001) Prohrama intehrovanoho kursu "Navkolyshnii svit" [The program of the integrated course "Surrounding World"] *Pochatkova shkola.* № 8. S. 31–36 [in Ukrainian].
5. Honcharenko S. U. ta in. (2000) Profesiina osvita: Slovyk [Vocational education: Dictionary]. Navch. posibnyk., Za red. N. H. Nychkalo. K.: Vyshcha shk.. 280 s [in Ukrainian].

Biriuk L. Ya., Holubenko S. M. The essence and structure or readiness of future primary school teachers to apply integrated forms of the educational process

The article is devoted to substantiating the importance of integration in the educational process of primary education. Some aspects of preparation of future primary school teachers' for the use of integrated forms of education in professional activities are considered. Reflection of scientific sources on the specified problem is carried out.

Within the framework of this publication, the dictionary analyzes the interpretation of the concepts "preparation", "readiness", "integration", as well as the existing definitions of these terms in the scientific achievements of domestic and foreign scientists. The essence of forming the readiness of future primary school teachers to use integrated forms of educational process (complex, holistic personal education, representing the unity of motivational, cognitive, activity, reflective components, professional qualities and abilities, the presence and degree of which ensure the effectiveness of the educational process).

It is proved that the process of preparation of future primary school teachers' in higher education institutions to conduct integrated lessons should take into account the social order of society to train specialists, be based on scientific approaches, promote positive motivation of students to use integrated forms of primary school education, acquire relevant knowledge and skills. readiness for this activity and the desire for further self-development and self-realization.

The generalizations of the views available in modern psychological and pedagogical discourse on determining the components of readiness of future primary school teachers' for professional activity and on their basis the structural components of readiness for the use of integrated forms of learning (motivational; cognitive; activity; reflexive) are determined.

Key words: *integrated education, readiness, professional training, future primary school teachers', primary school students.*